Available online at http://jgu.garmian.edu.krd

Journal of University of Garmian

https://doi.org/10.24271/garmian.1013

شێوازی شیعری شێرکۆ بێکەس لە ئاستی پێکهاتەییدا

حمه نوری عمرکاکی[1] ، شه یدا ره شید محمد[2]

1- به شی کوردی، کۆلێجی زمان، زانکۆی سلێمانی

2. به شی کوردی، کۆلێجی زمان، زانکۆی گەرمیان

Article Info

Received: January, 2019

Revised:February,2019

Accepted:April,2019

Keywords

شێواز ، لادان ،خوینه ر،چێژ،بنیاد ، دەق .

Corresponding Author

mamakaky@yahoo.com

پێشەکی

ناونیشانی توێژینەوەکە بریتییە لە (شێوازی شیعری شێرکۆبێکەس لە ئاستی پێکهاتەییدا)، کە پێشتر دوو تەوەری بەشێکی نامەی ماستەر بووە ، لە توێژینەوەکەدا هەوڵدراوە بەشێوەیەکی زانستی باس لە لایەنە جۆراوجۆرەکانی شێوازی شیعرەکانی شێرکۆ بێکەس (قۆناغی دوای بزوتنەوەی ڕوانگە)بکرێت ، واتە لە بەهاری ساڵی 1970 بەدواوە . بەتایبەتی لەم توێژینەوەیەدا شێوازی بەرهەمە شیعرییەکان لە ڕووی پێکهاتەییەوە باسکراوە ، بۆ ئەو مەبەستە توێژینەوەکە لە دوو تەوەر پێکهاتووە ، لە تەوەری یەکەمدا لێکۆڵینەوە لەسەر ئەو جۆرە شێوازە کراوە ، کە بووە بە شێوازێکی تایبەت ودیاری شیعرەکانی شاعیر ، ئەمەش لە جۆر و چەشنی لادانە زمانییەکاندا دەردەکەوێت و لە ئاستی مۆرفۆلۆژیدا دیاردەی لادانی دەنگی و لادانی وشەیی لە هەندێك لە شیعرەکاندا دیاری کراون، تەوەری دووەم ، تایبەتە بە لادان لە ئاستی سینتاکسی ڕستە شیعرییەکان ، لەم جۆرە لادانەدا بابەتی کرتاندنی بەشێك ، یان کەرەستەیەکی ڕستە ، وەك تایبەتمەندییەکی شێواز لە نموونە شیعرییەکاندا خراونەتە ڕوو و باس لە کرتاندنی بکەر، کار، بەرکارکراوە و توێژینەوەکە بە بابەتی پاش وپێش خستن، کۆتایی هاتووە ، لێرەدا باس لە پاش وپێشخستنی کەرەستەکانی ناو ڕستە شیعرییەکان ، وەك : بکەر ، بەرکار ،کار ، ئامرازەکان ...کراوە . میتۆدی شێواز وشێوازگەری لەم توێژینەوەیەدا پێڕەوکراوە لە شیکردنەوەی دەقە شیعرییەکانی شاعیردا . کەرەستەی توێژینەوەکە بریتی بووە لە نموونەی شیعری لە دیوانی شێرکۆ بێکەس لە بەرگی یەکەمەوە تا بەرگی هەشتەم و ئەودیوانانەش ، کە بە جیا چاپکراون و لە لیستی سەرچاوەکاندا ناویان هاتووە.

تەوەری یەکەم : لادان لەئاستی فۆنۆلۆژی و مۆرفۆلۆژیدا

لادان یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی شێوازگەری ،هەروەها زۆر جار شێوازگەری لە لایەن زانایانی شێوازناسیەوە بەلادان پێناسەی کراوە. زۆربەی دەقە شیعرییەکان لە لادان بەدەرنییە، هەر شاعرێك لە ڕێگەی بەکاربردنی تواناکانی زمانی و وزە شارەوەکانی لادانی لە بنەما سەرەکیەکانی ڕێزمانی زمانەکەی کردوە بە ئارەزووی خۆی هەستە پەنگ خواردوەکانی پێ دەربڕیوە .چونکە ((زمانی شیعری بەهۆی لادان لەزمانی ڕۆژانەوە دروست دەبێت یەکێکە لە بنەما سەرەکییەکانی شێوازگەری ،هەروەها زۆر جار شێوازگەری لە لایەن زانایانی شێوازناسیەوە

بەلادان پێناسەی کراوە. زۆربەی دەقە شیعرییەکان لە لادان بەدەرنییە، هەر شاعرێك لە ڕێگەی بەکاربردنی تواناکانی زمانی و

وزە شارەوەکانی لادانی لە بنەما سەرەکیەکانی ڕێزمانی زمانەکەی کردوەو بە ئارەزووی خۆی هەستە پەنگ خواردوەکانی پێ دەربڕیوە .چونکە ((زمانی شیعری بەهۆی لادان لەزمانی ڕۆژانەوە دروست دەبێت))، (سیروس شمیسا ، 1382 : ل82) هەروەها دەبینرێت شاعیر لە بەرهەمەکەیدا ((زۆر بەوردی چاودێری ئەو لادانە دەکات ،وەك دووبارەکردنەوەی دەنگەکان، هەڵگەڕانەوەی

رێکخستنی وشە، تێکدانی رۆنان و ڕیزبەندی کەرستەکانی ڕستە)) (صافیە محەمەد ئەحمەد، ل153) واتە شاعیر لە یاسای باوی زمانەکەی لادەدات وگۆڕانکاری ئەنجامدەدات ، بۆ ئەوەی سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێت ،تاوەکو شێوازێکی جیاوازی هەبێت، لەڕووی زاراوەوە نوسەران و ڕەخنەگرانی کورد زاراوە ی جیاوازیان بۆ چەمك و مەبەستی لادان بەکار هێناوە لە نامەی دکتۆراکەیدا بەناوی "لادان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا" باسی لەو زاراوانە کردووە، کەلەلایەن نوسەران و ڕەخنەگرانی کوردوە بەکار هاتووە ئێمە لێرەدا تەنیا ئاماژەیان پێدەکەین ((وەك زاراوەی گۆڕان، ترازان، تێکدان ، تێکشکان، سەرکێشی کردن، دورکەوتنەوە، زەقکردنەوە ، خزان، تێپەڕاندن، گەمەی زمانەوانی، لادان)) (سافیە محەمەد ئەحمەد د.، 2013،ل58) ، هەریەك لەم زاراوانە بەشێك لە ڕاستی پێکهێناوە ،بەڵام زارەوەی لادان لە هەموو زاراوەکانی تر زیاتر واتاو مەبەستی زاراوەکە دەگەیەنێت و بە شێوەیەکی زۆر و بەرچاو لە لایەن نووسەران و توێژەرانەوە بەکارهاتوە.

لادانە پێکهاتەکان بەسەرجەم جۆرو شێوەکانیەوە سەرچاوەیەکی گرنگی ئەزموونی زمانی شیعرییەو شاعیران پەیڕەویان کردوە. شایەنی باسە مەرج نییە هەموو لادانێك بەسەرکەوتویی ئەنجام بدرێت، ڕەنگە شاعیر شارەزاییەکی ئەوتوی نەبێت ئەوکاتە دەقیکی ناتەواو و بێچێژ بەرهەم دەهینێ، یان تەنیا هەر خۆی نووسەر خوێنەر بێت.

1- لادان لەدەنگدا : بریتیە لە لابردن و کرتاندنی دەنگێك، یان زیاتر لە کەرەستەی وشە، جا کرتاندنەکە بکەوێتە سەرەتای وشە، یان ناوەڕاست، یان کۆتایی ، چونکە ((وشە وڕستەو کەرەستە زمانییەکان وەك هەویرێکن لە بەر دەستی شاعیر ،بە پێی ویست و ئارەزووی خۆی شێوازو چەشنە داهێنانی هەمەڕنگیان لێ دەسازێنێت)) (صافیە محمەد ئەحمەد د.، 2013 :ل 93)، زۆر جار شاعیر ئەم لادانە بە مەبەستی ((سووککردن و خۆشکردنی ئاوازی گوتنەکە لە سەر زمان، کە مەبەستیان هێنانەدی کاریگەرییەکی زیاترە لەسەر خوێنەر)) (کەژاڵ حمە ئەمین ئەحمەد ،2010،ل 52)، چونکە شاعیر هەمیشە هەوڵدەدات بنیاتێکی تازەو نوێ بۆ دەقەکەی پەیڕەو بکات. بۆیە بەهۆی ئەم لادانەوە گۆڕانکاری ئەنجامدەدات ، یان ئەوەتا ((دەنگێك یان زیاتر لە بینای دروستی وشە لادەبات .. یانیش دەنگێك ،یان زیاتر لە بینای دروستی وشە زیاد دەکات ،یانیش دەنگێك یان زیاتر لە بینای دروستی وشە دەگۆڕێت .)) (ئیدریس عەبدوڵا ،د. ، 2013 ،ل 214) . شێرکۆبێکەس ئەم جۆرە لادانەی پەیڕەو کردوە، هەربۆیە شیعرەکانی شێوازێکی تایبەتی وەرگرتووە، هەروەك لەم نمونانەی خوارەوەدا دەردەکەوێت:

شاعیر لە شیعری (دنیایی منداڵی)دا لادانی دەنگی ئەنجامداو، لە وشە هێڵ بەژێردا هاتوەکە دەنگی "ت" کرتاندوە.

ئەچمەوە ناو

گوێ بیستەکانی منداڵیی

بە گۆێچکەیەك دەنگی قوربانی <u>ئەبیسم</u> (ئێوە بە خۆشەویستی ئەسپێرم ،ل 247)

هەروەها شاعر لە شیعری (مردن) لادانی دەنگی ئەنجامداوە و ئامرازی (لێ)ی کرتاندوە ،هەروەك ئەڵێت

کە گەڵایەك مرد ..حەرفێکم لێ مرد

کە کانییەك مرد ..وشەیەکم مرد

کە باخچەیەك مرد .. ڕستەیەکم مرد (ئاوێنە بچکۆلەکان ،ل 640)

لادان لە ئاستی وشەدا یان "لادانی وشەیی"

مامەڵەکردنی شاعیر لەگەڵ وشە لەناو دەق شیعریدا جوانی و بە هێزی و کاریگەری شیعرەکە دەردەخات ،شێوازگەرەکان لە لێکۆڵینەوەکانیاندا، لە وشەوە دەست پێ دەکەن ئینجا ڕستەو ... تاد، هەروەك ابراهیم سامرائی دەڵێت : ((زمان لە شیعرە نوێکاندا وەك کەرەستەیەکە ، ئەمانەش واتای نوێ و وشەی دیاریان هەیە ، لێرەوە بوارەکانی خواستن و خواز فراوانبوون)) (ابراهیم سامرائی د.، 1980،ص19)، واتە وشە ڕۆڵێکی ئەکتیف دەبینێت لە بونیادنانی دەق شیعریدا، ئامرازێکی هاوسەردەمیە لەگەڵ هەموو هەنگاوەکانی پێشکەوتنی مرۆڤایەتی گوڕانی بەسەردا دێت، هەمیشە لە نوێبوونەوە و گەشەکردندایە، ((وشە زمانی دەربڕینی هەست و سۆز و ئەندێشەی شاعیرە ،ڕوکەشی بیرۆکەکان و واتاو چەمکی

شیعرەکە بەرجەستە دەکات.کاریگەری گەورەیش لە خوێنەر دەکات)) (جاکوب کوارب،1989، ص159).

ئەم جورە لادانە ، مێژوویەکی زۆر کۆنی هەیە .شاعیران تەنیا بەوشەی کوردی نەوەستاون بەڵکو پەنایان بۆ زمانەکانی تر وەك "عەرەبی و فارسی و تورکی "بردوە لە زمانی کوردی پەتی لایانداوە ،بەلاّم ئەم جۆرە لادانە گۆڕانی بە سەردا هاتوە، هەربەو شێوەی پێشوو نەماوەتەوە وبەردەوام لەگۆڕاندا بووەو شێوازێکی تری وەرگرتوە . شایەنی باسە لادانی وشەیی خۆی لە چەندین جۆری جیاوازدا دەبینێتەوە ئێمە لەم توێژینەوەدا باس لە شاعیرێك دەکەین کە یەکێکە لە شاعیرە هاوچەرخەکانی ئەدەبیاتی کوردی ،لادانی وشەیی لە شیعرەکانی شێرکۆبێکەسدا یەکێکە لە خەسڵەتە دیارەکانی شێوازی شیعری .هەڵپەی بۆ زمانەکانی تر کردوە ،لادانی وشەیی لە دەقە شیعرییەکانیدا ئەنجامداوە .ئەمانەش چەند جۆرێکن لە لادانی وشەیی، کە شاعیر دەقە شیعرییەکانی پێ ڕازاندوەتەوە.

یەکەم/ وشەی سەردەم

ئەم لادانە شێوازێکە لەلای زۆربەی شاعیران دەبینرێت، شاعیرانی کورد لە زۆربەی سەردەمەکاندا هەوڵیانداوە و شیعریان بە بلَنگۆی ڕاستگۆیی خستنە ڕووی کێشەکانی سەردەم داناوە، بەمەش ئەرکێکی زۆر قورس کەوتوەتە سەر شانی شێرکۆبێکەس، وەك شاعیرێك، هەمیشە کەسێکی دڵسۆزو هاوخەمی گەلەکەی بووە لە دڵەڕاوکێ و دەربەدەریدا ژیاوە و شوێنێکی سەقامگیری نەبووە، دەکرێت قۆناغەکانی ژیانی وەك قۆناغ "قۆناغی ناو شار، قۆناغی شاخ، قۆناغی تاراوگە ...هتد ". لە هەریەك لەم قوناغانەدا شاعیر وشەی تایبەتی بەو سەردەمە بەکار هێناوە، چونکە شیعر پێویستە ڕەنگدانەوەی ئەو بارودۆخەبێت، کە وەك ئاوێنەی ژیان بووە ، بەڵکودەبێت نزیك بێت لەناخی خەڵك و دەربڕی هەست و سۆزیان بێت . بۆ نموونە کاتێك شاعیر دەچێتە شاخ و دەست بەخەبات دەکات. کۆمەڵێ زاراوەو دەستەواژە بەکارهێناوە گوزارشت لەو قوناغەی ژیانی شاعیردەکات و بایەخێکی زۆری هەبووە . بۆ نموونە دەستەواژەی (گوللە ،ئوتۆنۆمی ،مەشخەڵان ،تفەنگ،ئازادی ،پێشمەرگە ، جانتای دبلۆ ماسی، ئەلیتریکی، گەردەلوول، زەماوەند، شمشێر، شۆڕش..،گڕ، بارووت .....)لەنێو دێڕەشیعرەکاندا دەبینرێن ، هەروەك لەم نمونانەی خوارەوەدا دەردەکەون:-

تفەنگ .. خۆرەتاو ئەکوژێ!
تفەنگ ..خوێنی گوڵە گەنم
بەسەرشەقامەدا ئەڕژێ!
تفەنگ ..چاوی ڕۆشنبیری هەڵئەکۆڵێ
تفەنگ ... تفەنگ (شایی شەهید ،ل 427)

هەروەها شاعیر لە شیعرێکیدا بەناوی (گەردەلوول) دەڵێت:

براینە!
تەماشاکەن
لەو پێ دەشتانەی خوارەوە
هەتا چاوی چەکمان بڕکات
گەردەلوولی سوری ئێمە
چۆن هەڵ ئەکات
تەماشاکەن (کەشکۆڵی پێشمەرگە ،ل 252)

مە پرسن چۆن ؟!ئە و... مەپرسن
ئیستا لەناو ((سەرچنار)) ی ئەم دڵەدا
زەماوەندی شەهید گەرمە
ڕەشبەڵەکە ،سێ پییە ، شێخانییە
ئەم ئاهەنگە
نەحەوت شەوە نە حەوت ڕۆژە
تا ماینی ئازادی بووك نەگاتە جێ
مانگ بۆ زاوام دانابەزێ
ئەم شاییە دوایی نییە
زەماوەندی شەهید گەرمە
هەموو ڕۆژێ
هەموو شەوێ
شیعرێکم برا زاوایە و
تارا خوێنەو
دەستەسری سەرچۆپی کێش
کلَپەی سەرمە !. شای شەهید ،ل 431

ئەم شیعرەی سەرەوە، یەکێکە لە شیعرە نیشتمانیەکانی شاعیر کە لە ساڵی 1985دا وتویەتی، کاتێك ڕژێمی بەعس لەحەڤدەی کانوونی ئەو ساڵەدا، لە ناو شاری سلێمانی بە بەرچاوی خەڵکەوە ، سێ لاوی خوێن گەرمی ئەم نیشتمانەیان بە

شێوەیەکی درندانە شەهید کرد، ئەم شیعرە هەڵویست و تورەیی شاعیرمان نیشان دەدات بەرامبەر بەم رووداوە.

شاعیر لە هەر قۆناغ و سەردەمێکدا ژیابێت، کۆمەڵێك دەستەواژەو زاراوی تایبەتی بەکارهێناوە ئەمەیش بە دیاردەیەکی شێوازی شاعیر دادەنرێت ، بێگومان ئە و وشەو دەستەواژانە هۆکارێك بوون بۆ دەوڵەمەند کردنی فەرهەنگی شیعری شاعیر، بە هۆی ئەم زمانە شیعرییەوە توانیویەتی سەر سورمان و کتوپری لە زەینی خوێنەردا دروست بکات. بۆنمونە کاتێك شاعیر روو لە تاراوگە دەکات و نیشتمان جیدەهێڵی، توشی حاڵەتێکی دەروونی خراپ دەبێت، بەلام شاعیر وەك کەسێکی هەست ناسك دەست لە سەرئەژنۆ دانانیشێت و کۆڵ نادات ، بەڵکو دەست دەداتە قەڵەمەکەی و لە غوربەتەوە خەرمانێك لە هۆنراوەی ڕەنگاو ڕەنگ دەهۆنێتەوە، لە زۆرێك لە هۆنراوەکانیدا بە هۆی ئەو وشەو دەستەواژانەوە ، کە بەکاریهێناوە هەست بە نامۆی شاعیر دەکەین ، هەروەك لەم نمونانەی خوارەوەدا دەردەکەوێت:

ڕۆحی غوربەت

من ئەڵێم کێ ئەگاتە ناو

ڕۆحی غوربەت

ئەگەرژان دانەگرسێنێ و

لە تەنیایی عەشقی خۆیدا

وەکوو (نالی(

سەری خۆی نەکا بە قووبەی

نائومێدی و

(ویسال)یش نەکا بە هیجرەت (تۆ ئەتوانی بە قومێك ماچ بمخەیتە هەڵقولین ،ل 278)

شاعیر لە شیعری (جودایی) دا ، کە لە ساڵی 1988 لە وڵاتی سوید نوسیویەتی دەڵێت:

ئەگەرلەناو شیعرەکانما

"گوڵ"دەراوێژنە دەرەوە

لە چواروەرز وەرزێکم ئەمرێ

ئەگەر"یار "بهێننە دەرەوە

دووانم ئەمرن.

ئەگەر"نان " بێننە دەرەوە

سیانم ئەمرن.

گەر"ئازادی " بێننە دەرێ

ساڵ ئەمرێ خۆیشم ئەمرم . (ئاوێنە بچکۆلەکان ، ل751)

هەروەها لە شیعری (زیندانی گەڕۆك)دا، زیاتر هەستی تەنیای و وەڕسی و بێزاری شاعیرمان لەتاراوگە بۆ دەردەکەوێت.

لەم کۆچەدا

ئەمە هەموونیشتمانمە:

چوار دەنکە ترێی هەڵوەریو ،

لەناو دڵما و

دڵیش زیندانی گەڕۆکە و

شار بەشاری ئەم جیهانەیش

وەردیانە !. ئاوێنە بچکۆلەکان ،ل 743

شاعیر وەك کەسێکی هەست ناسك خۆی گونجاندوە، لەگەڵ ئەو کارەسات و رووداوانەی کەروویانداوە، یان پیدا تێپەڕیوە و کاریگەری هەبووە لە سەر شاعیرو لە هۆنراوەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە و بوون بە شێوازێکی تایبەتی شاعیر.

دووەم/-وشە ڕۆنان

شاعیر لە هۆنینەوەی شیعرەکانیدا هەمیشە هەوڵی داهێنانی وشەی نوێ دەدات ، سودێکی زۆر لە ئاستی وشە وەردەگرێت و فەرهەنگی شیعریان پێ دەوڵەمەند دەکات، چونکە ((وشەی تازە و نەبیستراو دەبێتە سەرنجی خوێنەرو بەرزکردنەوەی پلەی شیعرێتی دەقەکەو دەرخستنی بلیمەتی توانایی شاعیر ئەمەش بە پلەی یەکەم لە زمانی نوسین و شیعردا بەر جەستە دەبێت)) (شێرزاد عەبدوڵا قادر ، 2014 ،ل42) ، واتە توانای شاعیر ڕۆڵیکی ئەکتیف دەبینێ لە داهێنان و دروستکردنی وشەی نوێدا .ئەمش جۆرێکە لە لادان و شاعیر وشەی نوێ دادەهێنیت لە سەر یاساکانی دروستکردنی وشە ،یان دەکرێت (جۆرێکی تریش لەلادانەکەی بە گشتاندنی یاسایەکی وشە ڕۆنان بە سەر هەندێك وشەدا پیادە دەکرێت کە لەوە و پێش لە سنوری ئەو یاسایەدا نەبووە) (ئاڤان عەلی میرزا تۆفیق ،2012،ل195)، شاعیر لە چوار چێوەی ئەو سیستمە دەنگییە هەوڵی دروستکردنی وشەی جیاوازو نوێ دەدات. ئەویش دەبێتە هۆکارێکە بۆ دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی زمانەکە. شێرکۆبێکەس یەکێکە لەو شاعیرانەی کە دەسەڵاتێکی زۆری بەسەر وشە و کەرستە زمانیەکانی زمانەکەیدا هەبووە و چەندین وشەی نوێ و جیاوازی

خستوەتە سەر خەرمانی زمانی نەتەوەکەی و هەمیشە لە خەمی داهێنان و بەرەو پێشبردنی زمانەکەیدا بووە ، هەروەك لەم نموونانەی خوارەوەدا دەبینرێت:-

، بۆ نموونە شاعیر لە شیعری (شۆڕش) دا ئەڵێت:

شاخ وتی شۆڕش ڕووبارە

جارێ تیژە و جارێ خاوو

هەندێ جاریش بێ بوارە

ڕوبار وتی شۆڕش شاخە

جارێ لوتکەو جارێ گەورە و

هەندێ جاریش بن بنارە

درەخت وتی شۆڕش وەکو دارستانە

جارێ ڕووتەو جارێ وشکەو

هەندی جاریش چڕستانە . (ئاوێنە بچکۆلەکان ،ل620)

لەم نموونەی سەرەوەدا، شاعیر هاو شێوەی وشەکانی (دارستان، گۆڕستان) بە پێی یاسای زمانی کوردی وشەی (چڕستان)ی درو ستکردوە، کە لە ناوێکی واتادار لەگەڵ پاشگری(ستان) پێکهاتوە.

دەشتەکانمان وەك پەڕەی کاغەز سووتان و

ئاسمانمان کرد بە قەفەزو

شاخەکانمان تیرۆر کرد و

وا ئیستاکە شیعریش بووە بە خەڵووزی کاولستان (نسێ ، ل126)

لەم پارچەشیعری خوارەوەدا بە ناونیشانی (میوان) شاعیر وشەی نوێی (ئاگرۆکەی) دروستکردوە ،کە لە (ناوێکی سادە + پاشگری (ۆکە) پێکهاتوە، ئەم پاشگرە بۆ بچوککردنەوەی ناو بەکاردێت.

لەوێوە چەند فرسەخ بە سواری تەنیایی و

لەوێوە چەند فرسەخ بەسواری ئاگرۆکەی

"شارەزوور" هاتووە !!! (پایزە میوان ،ل711)

سێیەم / بەکار هێنانی وشەی ڕۆژانە

زمانی شیعر شێوەیەکی تایبەتی خۆی هەیەو جیاوازە لە زمانی ئاسایی، چونکە ((لێڵی وتەم و مژی پێوە دیارەو، تێگەیشتن و شیکردنەوەیان بەستراوە بە ڕادەی زیری و شارەزایی خوێنەر، یان گوێگرەوە)) (دلاوەر ئیبراهیم حەمە صاڵح،2015،ل97)، بەڵام زۆر جار شاعیران هەوڵدەدەن زمانی شیعرەکانیان بە زمانێکی سادەو ساکار بنووسن و لە ئاستی تێگەیشتنی خەڵکی ئاسایدا بێت ، ((یەکێك لە تایبەتمەندی و خەسڵەتەکانی شیعری نوێی کوردی مامەڵەکردن بووە لەگەڵ ئەو لادانە فەرهەنگیانەی ، کەخەڵکی لە زمانی ڕۆژانەیاندا بە کاریان هێناوەن)) (فەرهاد قادر کەریم ،2006،ل25) ، وەك بۆمان دەرکەوت ، ئەم جۆرە لادانە لە زمانی شیعری ئەم قۆناغەی شیعری کوردیدا پەیڕەو کراوە.

شێرکۆ بێکەس وەك شاعیرێك پەیڕەوی ئەم جۆرە لادانەی کردوە ، هەروەك دەڵێت ((نزیك کەوتنەوە بووە لە خەڵك .... لە بازاڕ و شەقام و ئاخاوتنی ڕۆژانە تێکەڵکردنیان بە جەستەی شیعری تازە، بەم کامێرانە وێنەی باشترو جوانترمان دەگرتن، بە ڕۆحی ئێمە ئاشنا تر بوو وەك لە شاعیرانی کۆنتر، ئەو کاتەش تەجاوزی ئێمە دەستی پێکرد ،کە ڕوانینی تازەمان بۆ ژیان لاپەیدا بوو)) (د، صافیە محمەد ئەحمەد 2013 ل11)، واتە شاعیر هەمیشە هەوڵی داوە زمانێکی سادە و نزیك لە زمانی ئاخاوتنی گشتی بەکار بهێنێت. بە شێوەیەك بوەتە دیاردەیەکی تایبەتی شێوازی شیعری شاعیر، هەروەك لەم نموونانەی خوارەوەدا هەستی پێدەکرێت:-

ئەو شەوە قسیدەیەکی تازەم سەرمای بوو

هەرچیم پیادا گەرمی نەبۆوە

هەر ئەبوو ئاگرێکی بۆ بکەمەوە

بەڵام نەنەوتم هەبوو نەکارەبا یش

بۆیە هەستام

یەك باوەش شیعری پەڕپووت و

کۆنی خۆم هێنا و

لە بەردەمیا دامناو

ئاگرەکەم بۆ کردەوە ! (تۆ ئەتوانی بەقومێ ماچ بمخەیتە هەڵقوڵین ،ل 318)

لە پایزدا

ڕۆژێ سەرم کرد بە بێژنگ

ڕۆژێ هەقم لە بێژنگدا

بە قەدەرێەك

ڕەنگەكانی ژنم هێناو

ڕەنگەكانی پیاوم هێنا و

تێكەڵم كرد..

بە یەكەوە بێژامنەوە

سەرم سووڕاو سەرم سووڕا

لە دواییدا

ئەوەی ڕژایە خوارەوە

هەرپیاو بردی و هەرپیاو خواردی و

ئەوەی لە سەریش مایەوە و لە بێژنگدا

بە ژن برا! (پایزە میوان ،ل

(754-753

وەرن بیكڕن ..بە چارەكی مایە .. بیكڕن

وەرن .. كاكە وەرن ..بیكڕن

ئەوە جاجم لێفەو دۆشەك ،

كومبارێك و پرێمزێ

ئەوە چوارقاپ و مەنجەڵێ

ئەوە لانكە....

ئەوە كلاو جامانە..

ئەوە ..شیعر.. سێ دیوانی شێركۆ بێكەس

وەرن كاكە .. وەرن .. بیكڕن (دوو سرودی

كێوی ،ل 51)

هەر وەك لەم نموونانەی سەرەوەدا دەردەكەوێت ،وشەكانی سادەن و لە زمانی ئاخاوتنی گشتییەوە نزیكە ،و پێویست بە خوێنەری شارەزا ناكات ،هەموو كەس بە ئاسانی لێ تێدەگات .چێژی تایبەتی هەیە،ئەمەش وەك دیاردەیەكی شێوازی شاعیر لە زۆربەی دیوانە شیعرییە كانیدا بەدیدەكرێت.

چوارەم /لادانی زاری

نەبوونی زمانێكی یەكگرتوو ستاندارد ڕێگە خۆشكەرە بۆدروستبونی ئەم جۆرە لادانە،واتە شاعیر جگە لەزاری ناوچەكەی خۆی ،لەزاری ناوچەیەكی دیكەلە بنیادنانی دەقەكەدا بەكاریدەهێنێت و شێوازێكی جوان وسرنج ڕاكێش بەدەقەكەی دەبەخشێت .زمانی دەقەكە جۆرێك لە ناباوی بە خۆیەوە دەبینێ،هەروەك (دعزەالدین مستەفا رسول) ئەم جۆرە لادانە بەكارێكی ئیجابی و گرنگ دەزانی و دەڵێت ((كارێكی گرنگتری ئەم بەدوادا گەڕانە ئەوە بوو ،كە شاعیر خۆی بە دیالێتی قسەكردنەوە نەدەبەست ،بە ڵكو هەموو دیالێكت و بەشە دیالێكتەكانی زمانی كوردی موڵكی شاعیر بوون .بە ناویدا دەگەڕاو بەم هۆیەوە زۆر وشەی ئە وناوچە تەسك و یان ئەوەی تعمیم دەكران و لە ڕێی شیعرەوە بە وشەیەكی كوردی هەمەلایی)) (عیزەدین مستەعا رسول ،1990،ل 46)، شێركۆ بێكەس وەك شاعیرێك پەیڕەوی ئەم جۆرە لادانەی كردوە .چەندین شێوە و وشە و زاراوەی شێوە زاراوە جیاجیا كانی زمانی كوردی بەكارهێناوە .هەروەك لەم نمونانەی خوارەوەدا دەبینرێت :

لەوێندەرێ، لە قاقڕێ

ئەمجارەیان خۆڵ ئەمنوسێتەوە

خۆڵ ئەمخوێنێتەوە .. ئەمجارەیان لەوێندەرێ

گۆڕستانی چراكان ،ل101

هەروەك لەونموونەی سەروەدا شاعیر وشەی (لەوێندەری)بەكارهێناوە ،وشەكە سەر بەشێوەزاری ناوچەی هەولێرە ،هەروەها لەم نموونەی خوارەوێشدا شاعیر بە شێوەزاری ناوچەی هەولێری ئەدوێ ئەڵێت:-

شەنگە بێری ،كارمزی بەژن عەرعەری

لە دوورەوەڕا ،لە سەحرای غەریبیەوە ڕا

هاتبوونە ماری!

......

ئەمن دەمگوت لەو خەویدا

ئەرێ كێژان ،لۆسەفەرتان

هێندە تولانیدا و

لە كێندەرێ بوون ،بابان وێران ! (

گۆڕستانی چراكان ،ل117)

هەروەها شاعیر لە شیعری (قیبلەنما)زاراوەی ناوچەیەكی تری بەكار هێناوە ،دەڵێت:

بووك هەرهەموو كچەكانی سلێمانی و كوردستان بوو ن!

بووك هەرهەموو كەنیشەكەكانی گەرمێن و

كێژی زۆزان و كۆێستان (شایی شەهید ،ل 430)

شاعیرلەم شیعرەدا وشەی (كەنیشك)ی بەكارهێناوە بەواتایی كچ دێت ،كەتایبەت بە ناوچەی گەرمیان ،بە مەش لادانی لە ئاستی وشەسازی ئەنجامداوە ،شیعرەكە جوانتر كردوە ،بەكارهێنانی

شێوە زار و زارەوە جۆر بەجۆرەکان بونەتە دیاردەیەکی تایبەتی شێوازی شیعری شاعیر.

لادان لە ئاستی ڕستەدا

ڕستە لە هەموو زمانێکدا یاسایەکی سینتاکسی دیاریکراوی خۆی هەیە ، بەڵام لە شیعردا شاعیر ڕەچاوی ئەم یاسا سینتاکسیە ناکات . ((شاعیر بە لە بەرچاو نەگرتنی یاسا سینتاکسیەکان زمانی خۆ دزینەوە لە یاساسواوەکانی زمان واتە هەوڵ دەدات کە ڕیزکردنی کەرەستەکانی ڕستە وەکو (بکەر، بەرکار، کار و...تاد تێك بدات و یاخود هەندێ بەشی ڕستە بکرتێنرێت و بۆ مەبەستی جەختکردن (بەلوتکە کردن) ئەنجامی بدات و بنیاتی ڕستە تێك بدات)) (عەبدالسەلام نەجمەدین عەبدوڵا، 2003 ، ل109) ، واتە شاعیر بە مەستی دەربڕینی هەست و سەرنج ڕاکێشانی خوێنەر یاسا زمانییەکان تێك دەشکێنی بۆ ئەوەی بە شێوازێکی جیاواز دەرکەوێت . لەبەر ئەم سیماو ئەدگارەش ((لە کاری ڕەخنەیدا ، شیعرێتی گوتاری ئەدەبی پێوانە ناکرێت ، بە پێوەرە جێگرەکان ، چونکە شیعر لە بنچینەدا بوونێکی گۆڕاوە ، لە پێناو هێنانەدی جیهانێکی گۆڕاو لە دایك دەبێت)) (صافیە محەمەد ئەحمەد ،د.، 2013،ل119)

هەروەها هەندێ جار ئەم لادانە بە لادانی ناوەوە ناودەبرێت ،چونکە ((پشت بە بنەما زمانییەکانی ناوەوەی ڕستە دەبەستێت)) (د.صافیە محەمەد ئەحمەد ، 2014،ل193) . هەروەها (وریا عومەر ئەمین) ئەم لادانە بۆ یاساکانی گۆێزانەوە دەگەڕێنێتەوە و دەڵێت ((هەرزمانەی دەستە یەك یاسایی تایبەتی بە خۆیەوە هەیە،ڕستەکان لە بنجەوە دەگوێزێتەوە سیما ، پێیان دەوترێت یاساکانی گوێزانەوە (Rules Transfomation) لەم گوێزانەوە شت هەیە دەقرتێنرێت ،هەیە زیاد دەکرێت ...هەیە ئاڵو گۆڕ دەکرێت ... هەیە دەگۆڕدرێ ..... تاد))(پ،د. وریا عومەر ئەمین ، 2009 ،ل 241) .

ئێمە هەوڵئەدەین دیارترین ئەو لادانە سینتاکسیانەی شێرکۆ بێکەس بخەینەڕوو، کە لە ئاست ڕستەدا ئەنجامی داوەن:-

کرتاندن

ئەم جۆرە لادانە لە سەر کەرستەکانی ڕستە دەوەستێ. بریتییە لە ((دیارنەمانی ڕەگەزێکی ناوەوەی ڕستە، لە کاتێکدا ڕستەکە پێویستی پێیەتی و دەیەوێت)) (د.سافیە محەمەد ئەحمەد ، 2014 ، ل194)جا بەشێکی سەرەکی بێت وەك (بکەر ، بەرکار ، کار) یان بە شێکی ناسەرەکی بێت وەك (ئامراز ، جێناو ، ئاوەڵنا و ، ئاوەڵکار ..... تاد)، شاعیر ئەم جۆرە لادانە بۆ مەبەستی ((چڕکردنەوەی زمانەکەی ئەنجامی دەدات و بە چەند وشەیەکی کەم هەوڵ دەدات واتایەك بگەیەنێت ، بەمەش واتای ڕستەکە لەگەڵ کرتاندنەکە دزێو نابێت و تێك ناچێت)) (سافیە محمەد ئەحمەد ، د.،2013 ،ل120)

کرتاندن زیاتر بۆ مەبەستی جوانکردن و سود بەخشینەبە خوێنەر،چونکە کرتاندن ئاسۆی بیرکردنەوە فراوان دەکات و ((دەبێت جێگەی سەرنجی خوێنەر و تیشکۆی بیرەکانی دەخاتە سەر، بەوەش حەزو چێژی خۆ خەریکردنی خوێنەر بە دەقەکە زیاد دەکات)) (شێرزاد عەبدوڵا،لادان لە شیعری رەفیق سابیر ،ل76)

شاعیر چەند جۆرێك قرتاندنی کەرستەی ڕستەی ئەنجامداوە:-

1-کرتاندنی بکەر : -ئەو جۆرە کرتاندنەیە ،کە بەشێکی سەرەکی ڕستە ،کە بکەرە کرتینراوە ، یەکێکە لە شێوازەکانی شاعیر ،بە مەبەستی سەرنجراکێشانی خوێنەر ئەم شێوازە پەیڕەو دەکات .

لەگەڵ بەرد بەیەکەوە

گرێبەستی ئەبەدیمان مۆرکردوە . ئەسپێك لە پەڕی گوڵاڵە ،ل207

)من) بکەری ڕستەکەیە کرتێنراوە ، ڕستەکە لە بنچینەدا بەم شێوەیە ، (من لەگەڵ بەرد بەیەکەوە گرێبەستی ئەبەدیمان مۆرکردوە).

گۆرانی گێژە ژنێکی خوێن گەرم و

شەتاوێکی لاساری کاوانەکان بووم نسێ ،ل12

لەم دوو دێڕەی سەرەوەدا بکەری ڕستەکە ،کە جێناوی کەسی سەربەخۆ (من) ە ، قرتێنراوە ،لەڕستەی یەکەمدا هیچ

ئاسەوارێکی نییە ، بەڵام لە ڕستەی دووەمدا بەجێناوی لکاوی (م) دەربڕاوە ،هەروەها کاری ڕستەی یەکەم کە (بوو) دەرنەبڕاوە قرتێنراوە . ڕستەکە ، لە بنچینەدا دەبێت وابێت.

من گۆرانی گێژە ژنێکی خوێن گەرم بووم

شەتاوێکی لاساری کاوانەکان بووم

....

ئەمڕۆ تورەیت .. ئێجگار تورە

ڕەشەبایەك هاتوەتە ناو دەرونمەوە (نسێ ، ل131)

لە ڕستەی ئیمرۆ تورەیت جێناوی کەسی سەربەخۆ (تۆ) قرتێنراوە ، لە شێوەی کلێتکدا دەربڕاوە ، هەروەها کاری ڕستەکە (ە) کە کرداره بۆ کاتی ئیستا کرتێنراوە.

لە ڕستەی (ئێجگار تورە) جێناوی کەسی (تۆ) کرتێنراوە ،جێناوەی لکاوی (یت)یش کرتێنراوە ، کاری ڕستەکە (ە) بۆ کاتی ئیستا کرتێنراوە ، لە بنچینەدا ڕستەکە بەم شێوەییە) (تۆ ئێجگار تورەیت)

لە کۆپلەی دووەمدا ، ڕستەی (ڕەشەبایەك هاتوەتە ناو دەروونمەوە) جێناوی کەسی (من) بە جێناوی لکاوی (م) دەربڕاوە .

-2**کرتاندنی کار** : کارکەرەستەیەکی سەرەکی ڕستەیە ، شاعیربە مەبەستی سەرنج ڕاکێشانی خوێنەر ئەم جۆرە کرتاندنە ئەنجام دەدات . ئەگەر سەرنجی هەموو چامە شیعریەکانی شاعیر بدەین ، زۆر بە وریاییەوە کرتاندنی کاری ئەنجامداوە .بە شێوەیەك بووەتە شێوازێکی تایبەتی شاعیر. هەروەك لەم نمونانەی خوارەوەدا دەردەکەوێت:

هەروەها شاعیرلە شیعری (ڕەنگ) کاری کرتاندنی ئەنجامداوە و دوو جار کاری (سوور ئەکرد) ی کرتاندوە .بەمە شێوازێکی جیاوازتری بە دەقەکە بەخشیوە ودەقەکەی لە دوبارەکردنەوەی کردار پاراستویەتی.

لاوێکیش لەسەرپشت کەوتوو

بە فوارەی سەرسنگی

ئێوارەو

بەردەکەو

بە فرەکەی

سوورئەکرد ژن و باران ،ل 243

دەبێت ڕستەکە بەم شێوەییە بێت:

بە فوارەی سەرسنگی -ئێوارەی سور ئەکرد

بەردەکەی سوورئەکرد

هەروەها شاعیرلە شیعری (ڕابردوو لە خەونە ڕۆمانسیەکاندا) دەڵێت:

لە بەرۆکی دایکمەوە:

بۆنی ڕەشە ڕێحانەکەی خەم و

بۆنی مێرگی کراسێکی ڕەشی ئاودامان و

بۆنی تەنیایی ژورێك و

بۆنی تیژی گوڵە شەوی مێخەك بەند دێ !. (نسێ ، ل68)

لەم پارچە هۆنراوەی سەروە سێ جار هاوەڵکاری (لە بەرۆکی دایکمەوەو) سێ جار کاری (دێ) کرتاوە ، دەبێت هۆنراوەکە بەم شێوەیە بێت.

لە بەرۆکی دایکمەوە بۆنی رەشە ڕێحانەکەی خەم دێ.

مێرگی کراسێکی ئاودامان دێ

تەنیایی ژوورێك دێ

تیژی گوڵە شەوی مێخەك بەند دێ.

3- **کرتاندنی بەرکار :** بەرکارکەرەستەیەکە دەکەوێتە نێوان بکەر و کردارەوە ،شاعیربە مەبەستی چڕکردنەوەو ئابوری کردنی زمان دەیکرتێنێت.

لێت ئەپرسم: ئەو گوارانەت لە کوێ کڕی . (حەفتا پەنجەرەی گەڕۆك ، ل79)

لە کۆپلەی سەرەوە (تۆ) بەرکارە و کرتێنراوە ، لە بنچینەدا ڕستەکە بەم شێوەیە (من لە تۆ ئەپرسم ئەو گوارانەت لە کۆێ کڕی)

-4**کرتاندنی ئامراز** : بریتییە لە کرتاندنی ئامرازەکان بە هەموو جۆرەکانییەوە ، شاعیر بە مەبەستی کورتبڕی ئەم پرۆسەی کرتاندنە ئەنجامدەدات ، ئامرازەکانیش بریتین لە (بەڵام ، کە ، چی ، ئەو ، وەك ، لە ...تا د.

شیعرئەبەمە

ناو ماڵی چەوو لمەوە

لە ژورێکدا پاچین بەچاو

سیخناخ بە گوێ (ئەسپێك لە پەڕەی گوڵاڵە ،ل 223)

لەم پارچە هۆنراوەی سەرەوە ،لە کۆپلەی سێییەمدا ئامرازی (و) کرتێنراوە ، (لە ژوورێکدا پاچین بە چاو و)

بەم ناوەدا و بە بەردەمی

"با" ئەجەلی

شێرو شمشێری جهاددا تێمەپەڕە ملوانکە ، ل 159

هەروەها لە م پارچە شیعرەی سەروەدا ئامرازی (بە) لە دێڕی سێیەمدا ،کرتێنراوە ،لە بنجدا دەبێت بەم شێوەیە بێت (بە شێرو شمشێری جهاددا تێمەپەڕە).

لە وەتەنی نێرینەدا لە ناو ماڵدا

لە گسکەوە هەتا مەنجەڵ

هەموو ژنن

قاپ و قاچاخ، تائەگاتە

پیاڵەو ژێرپیاڵە و کەوچکیش

هەتا مردن هەموو ژنن ملوانکە ،ل 152

لەم پارچە هۆنراوەی سەروەیشدا ، ئامرازی (لە) لە دێڕی چوارەم کرتێنراو ، ڕستەکە بەم شێوەیە لە بنجدا (لە قاپ و قاچاخ تا ئەگاتە).

لەمەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت ، لە رووی شێوازی کرتانی کەرەستەی ڕستەوە ، (شێرکۆ بێکەس) زۆر بە وریاییەوە پرۆسەکەی بە ئەنجام گەیاندوە ، لە زۆربەی دیوانە شیعرییەکانیدا بەدیدەکرێت ، بوەتە شێوازێکی تایبەت ، ئەمەش هەروا کارێکی ئاسان نییەو هەموو شاعیرێك ئەو تواناییەی نییە ،هەر بۆیە ئەم شارەزایی شێرکۆ لە بواری زمانەوانیدا ئەو توانایی پێ بەخشیوە ، کە جوانکارییانە لە ئاست چنینی ڕستەدا کار بکات ، هەر ئەم شارەزاییە ڕێگەی بۆ خۆشکردوە ، تا زمانە شیعرییەکەی بەو ئاستە بەرزو داهێنەرەی ئێستا بگەیەنێت.

پاش وپێش خستن

بریتییە لە پاش و پێشکرنی کەرەستەکانی ناو ڕستە وەك (بکەر ، بەرکار ، کار ، ئامرازەکان ...) ، چونکە ((لە زماندا هەر دەر بڕاوێك شوێنی خۆی هەیە ، هەر ئەو دەربڕاوەیش پلەی خۆی هەیە لە نێو پێکهاتەی زمانەوانی ڕستەدا ، بەڵام زمانی شیعری دیلکردنی و ملکەچبوون وەرناگرێت و بەتاکە ڕێڕەوێك ڕازی نابێت ، ئەمەش لە وتەی پێشینان و قورئانی پیرۆزدا روون و ئاشکرایە)) (دلاوەر ئیبراهیم حەمە صالح ، 2015،ل107) ، ئەمەش زیاتر گرنگی ئەو وشە دەردەخات ،کە پرۆسەکەی بە سەردا جێبەجێ کراوە زیاتر سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشێت . ((هەر لە کۆنەوە شاعیرانی کورد بە شێوەیەکی هونەری ، جێگۆرکێ و پاش و پێشیان بە دانە و کەرەستە زمانییە کان لە بنیادی دێڕە شیعرەکانیاندا کردووە .))(حمە نوری عومەر کاکی ، 2012، ل231)

زۆر جار شاعیران ئەم کارەیان بە مەبەستی ڕێکخستنی کێش و سەروا یان ئاوازی ناوەوەی شیعرەکەیان ، پاش و پێشکردنیان ئەنجام داوە . بێگومان ئەم تێکشاندنی یاسا زمانیانە ، جۆرە چێژێکی تایبەت و بەهایەکی ئیستاتیکی بە دەقە شیعرێکە دەبە خشێت.، هەروەها ((تێکشکاندنی ڕێکخستنی کەرەستەسەرەکییەکانی ڕستە بۆ خۆی ئەگەر واتایی گۆڕینیشی لێنەکەوێتەوە ، گۆڕینی شێوەی واتایی پێ بەدی دەهێنرێت ، بە بەدیهێنانی شێوەی واتایی جۆر بەجۆریش وزەو دەلالەتی نوێ دەبەخشێت ، بەیەکە زمانییەکان لە ڕستەی شیعریدا ، بەگۆڕینی شوێنی کەرەستەکانیش ، شەقڵی جەختکردنەوە دەبەخشێت بە وشەکە .خودی ئەو شەقڵەش بوار لەبەردەم بەخشینی دەلالەتی جیا جیا دەکاتەوە .)) (ئاڤان عەلی میرزا ، 2012 ،ل 199، 20)

واتە ئەم جۆرە پاش و پێشکردنە زیاتر شەقڵی جەختکردونەوە دەبە خشێت بە وشە ، چونکە وشەکان لەناخی شاعیردا گوزارشت لە هەست و نەستی خۆی دەکات و ئیحای جیاواز بە دەقەکە دەبە خشێت.

شێرکۆبێکەس وەك یەکێك لە شاعیرە هاوچەرخەکانی ئەدەبی کوردی زۆر بە جوانی و وریایەوە ، پاش و پێشخستنی لە نێوان کەرەستەکانی زماندا کردوە ، یاساکانی زمانی لە دەقە شیعرییەکانیدا تێکشکاندوە و لادانی سینتاکسی ئەنجامداوە ، هەروەك لەم نموونانەدا دەردەکەوێت.

تێپەڕی سەعاتی شەرابی

تێپەڕی سەعاتی هەڵاڵەو گۆرانی . (نسیّ ،ل 92)

لەم دوو نیوە دێڕەی سەرەوە لادانی لە ڕیزبەندنی کەرەستەکاندا کردوە ، بە جۆرێك کە بکەر و کاری پاش و پێشکردووە ، لە ڕیزبەندیدری زمانی کوردیدا دەبێت بکەر پێش کار بکەوێت ،بەمەش زیاتر مەبەستی جەختکردنەوە پیشان خوێنەر دەدات واتە ڕستەکە لە بنجدا بەم شێوەیە :

سەعاتی شەرابی تێپەڕی

سەعاتی هەڵاڵەو گۆرانی تێپەڕی.

هەروەها شاعیر لە هۆنراوەی (غەریبی) دا ، دیسانەوە ڕیزبەندی کەرەستەکانی تێکداوە ، لە دێڕی یەکەمدا بکەری ڕستەکەی پاش خستوە لە دێڕی چوارەمدا کاری ڕستەکەی پێش خستوە.

ئەوە قسە نییە ئەیکەیت

ئەی غەریبی!

قسەنییە

وڵات چۆن بێنم بۆ لای تۆ

بۆ هەندەران ؟! (ئەسپێك لە پەڕەی گوڵاڵە ،ل 153)

لە بنجینەدا دەبێت بکەر بکەوێتە سەرەتای ڕستەوە ،کاریش بکەوێتە کۆتایی ڕستەوە ،واتە ڕستە کەلە بنجدا بەم شێوەییە:

ئەی غەریبی ئەوەقسە نییە ئەیکەیت

قسە نییە

وڵات چۆن بۆلای تۆ بۆ هەندەران بێنم.

هەروەها لەم نموونەی خوارەوە دا شاعیر پاش و پێشی بە بکەر و بەرکاری ڕستەکە کردوە بەو پێیەکە بکەر لە زمانی کوردیدا دەکەوێتە سەرەتاو بەرکاریش دەکەوێتە دواییەوە ، ئەمەش بۆ دەستەبەرکردنی ئامانجی شاعیر دەگەڕێتەوە.

ئەمڕۆ لە بەر ئاوێنە دا

ڕووتو قووت بووم (ملوانکە ، ل156)

لە بنجدا ڕستەکە بەم شێوە یە

لەبەر ئاوێنە ئیمڕۆ

ڕووت و قووت بووم

لە ئاوێنەی تریفەی دەشتی بازیان ، پێ ئەکەنێ و دەرئەکەوێ دانی سپی (ڕووبار ، ل397)

شاعیر جێگۆڕکێی بە بکەر و بەرکاری ڕستەکە کردوە ، ڕستەکە بەم شێوەییە ((دەشتی بازیان لە ئاوێنەی تریفەدا پێ ئەکەنێ)) هەروەها لەم نموونەی خوارەوەدا شاعیر جێگۆڕکێ بە شوێنی بەرکار و کار کردوە ، ئەم لادانەی لە چەند دەقە شیعرێکدا ئەنجامداوە .

شەجەرەی من ئەچێتەوە ، سەر نامۆیی پیاوی بێ ناو (ڕەنگدان ،ل 374)

لە بنجدا بەرکار دەکەوێتە دوای بکەر و کاریش دەچێتە کۆتایی ڕستەوە .بەم شێوەیەدەبێت : (من شەجەرەم بۆ سەر نامۆیی پیاوێ بێ ناو ئەچێتەوە)

شارەزایی شێرکۆبێکەس لە بواری زمانەوانیدا ئەو توانایی پێ بەخشیوە ،کە ئەو جوانکاریانە لە ئاست چنینی ڕستەیدا کاربکات . هەروەها مامەڵەیەکی هونەرمەندانەی شیعری لەگەڵ دیاردەی لاداندا بکات ، تەنانەت لە ئاستی واتایدا ئەو مانا ئاراییەی لە دەقەکاندا دەبینرێت بۆ خۆی دەسەڵاتی شیعری شێرکۆ ڕاشکاوانە دەخەنە بەردەست، کە ڕەنگرێژ کراوی ئاستەکانی زمانە ، ئەم جۆرە مامەڵەکردنەی شاعیر لەگەڵ کەرەستەکانی زماندا بوەتە شێوازێکی تایبەتی شاعیر ، بە شێوەیەك ئەگەر ئەم سیماو ئەدگارانەی تێدا نەبێت بە دەقێکی شێرکۆبێکەس دانانرێت.

ئەنجام : لەناوەڕۆکی توێژینەوەکەدا ئەم ئەنجامانە بەدی هاتووە.

1-شێوازی شیعری شێرکۆبێکەس لەگەلێك ئاست و بواردا خۆی جێگیر کردووە و بووە بە تایبەتمەندییەك ، وەك پێناسەو خەسڵەتێکی دیاری شیعرەکانی و لەڕێگای شێوازەکەیەوە شیعرەکانی دەناسرێنەوە و مۆرکی تایبەتی شاعیریان پێوە دیارە.

2-ئەو شێوازەتایبەتەی شێرکۆبێکەس ، کە بەدرێژایی تەمەنی شیعری پێی گەیشتوە ، بووە بە ڕەوت و ڕێبازێکی نوێ و دەکرێت وەك ئەستێرەکی پرشنگدار لە ئەدەبی کوردیدا .

3-لادان لە ئاستی دەنگ و وشە لە شیعرەکانی شێرکۆبێکەسدا ، پێوەندییەکی سەرەکی بە شێوازی کەسێتی شاعیر وسەرمایەی

فەرهەنگی و گەنجینەیەکی دەوڵەمەندلە سەلیقەی زمانی شاعیرەوە هەیە، توانیویەتی لەم شێوازەدا باڵادەستی خۆی بەسەرکەوتووی بنوێنێت.

4-هەر لە ڕێگای لادانی ڕستەییەوە توانای داهێنان و یاریکردن بەکەرەستە زمانیەکان و کرتاندنی هەندێك لەو کەرەستە ڕێزمانیانەوە، شێوازێکی گونجاو و لەباری بۆ شیعرەکانی بەکارهێناوە، کە تایبەتن بەدەسەڵاتی خودی شاعیربەسەر زمانەکەیدا.

5-پاش و پێش خستن و گۆڕینی چاڵەکانی زمان لە ڕستە شیعرییەکاندا شێوازێکی دیکەیە ، کەبووە بە تایبەتماندی و خەسڵەتێکی دیکەی شێوازی شیعرەکانی شێرکۆبێکەس .

سەرچاوە

سەرچاوە کوردییەکان

1-ئاڤان عەلی میرزا ، چنینی دەق لە شیعرەکانی نالی دا ، 2012.

2- ئیدریس عەبدوڵا، د. شێوازگەری لادان، چاپخانەی لەریا، سلێمانی ، 2013 .

3- حمه نوری عومەر کاکی، شێوازی شیعری نوێی کوردی، چاپخانەی ڕوون، سلێمانی 2012 .

4- شێرزاد عەبدوڵا قادر ،لادان لە شیعری ڕەفیق سابیردا ، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی ، 2014 .

5- صافیه محمەد ئەحمەد ،د.، لادان لە شیعری هاو چەرخی کوردیدا ،چاپخانەی حاجی هاشم ،هەولێر،2013 .

6- صافیه محەمەد ئەحمەد ،د.، شێوازی شیعرە کوردییەکانی پیربال محمود ، چاپخانەی ڕۆژهەڵات ،هەولێر،2014.

7- عز الدین مستەفا ڕەسول ، پ. د.، ئەدەبیاتی نوێی کوردی ، چاپخانەی خوێندنی باڵا ، زانکۆی بغداد، 1990

9- وریا عومەر ئەمین ، پ،د. چەند ئاسۆیەکی تری زمانەوانی ، بەرگی یەکەم ، دەزگای ئاراس ، هەولێر،2009.

دیوانەکان

1-شێرکۆبێکەس، ئەسپێك لە پەڕەی گوڵاڵە ، دەزگای چاپ وپەخشی سەردەم، سلێمانی،2012

2شێرکۆبێکەس ، ملوانکە، دەزگای چاپ وپەخشی سەردەم ، سلێمانی،2007 .

3-دیوانەکانی شێرکۆبێکەس لە بەرگی یەکەمەوە تا بەرگی هەشتەم ، سوید ، 2009

نامەئەکادیمیەکان

1-دلاوەر ئیبراهیم حەمە صالح ، شیعریەت لە دەقە شیعرییەکانی (ئەنۆر قادر محمەد)دا نامەی ، نامەی ماستەر ،زانکۆی سلێمانی ، 2015.

2- عەبدالسەلام نەجمەدین عەبدوڵا ، شیکردنەوی دەق شیعری لە ڕووی زمانەوانییەوە ، نامەی ماستەر ، زانکۆی صلاح الدین ، هەولێر ، 2003.

3 - فەرهاد قادر کریم، ڕێبازی شیعری کاکەی فەلاح ، نامەی ماستەر، زانکۆی سلێمانی ، 2006 .

4 - کەژاڵ حمه ئەمین ئەحمەد ،بنیاتی هونەری لە شیعرەکانی (فەرەیدون عەبدول بەرزنجی) نامەی ماستەر ،، زانکۆی سلێمانی ، 2010 .

سەرچاوە عەربیەکان

1-ابراهیم سامرائی د. ، لغة الشعر بین جیلین ،موسسه العربیه للدراسات ، بیروت ، 1980.

2-جاکوب کوارب، اللغه فی الادب الحدیث ،ت /،میون یوسف وعزیزعمانوئل ،،مطبع بغداد ، 1989.

سەرچاوەی فارسی

سیروس شمیسا، د. ، کلیات سبك شناسی ، نشرمیترا ، تهران ، 1397.

پەراوێزەکان :

- ئەم توێژینەوەیە (مستل) لە نامەی ماستەرخوێندکار شەیدا ڕشید محمد ،بە ناونیشانی (شێواز لە شیعرەکانی "شێرکۆبێکەس"دا قۆناغی دوای بزوتنەوەی روانگە) دەرهێنراوە .